

Dan Turélls öden och äventyr på Grönland – del I

Någonstans Över Regnbågen

En av mina favoritsånger – i den mer sentimentala stilen, men sådana är ju vi hårdkokta författare – har i snart 40 år varit den klassiska *Over The Rainbow*. Ni vet:

"Somewhere over the rainbow way up high

There's the land that I heard of once in a lullaby
Somewhere Over The Rainbow skies are blue

And the dreams that you dare to dream really do come true."

Varje gång jag hör den sången förnycks min tidsuppfattning på det mest absurda sätt: Jag blir 30 år yngre och barn på nytt. Den får mig, och det räcker med ett stillsamt nynnande i ett obevakat ögonblick, att tänka på mörka skymningsaftnar med Far och Mor och nyheterna från Koreakriget på radion. Den signalerar ett till hälften glömt förflutet och ett hopp om en mer och mer omöjlig framtid.

"Where troubles melt like lemon drops . . ."

som det heter med en för den tiden – och för varje tid – fräck formulering.

I fjorton dagar har jag nu närmast permanent – som ett fyll som måste upprepa sig var femte minut – nynnad den sången. Jag har nämligen – bokstavligt talat – varit Över Regnbågen. Jag har varit på Grönland – för första gången på cirka 30 år.

Och jag är uppvuxen på Grönland. Delvis.

Det är förmodligen oförklarligt för alla som själva inte har prövat det – och ändå, vem har inte gjort det, på det ena eller andra stället? Har inte alla ett förflutet – Över Regnbågen?

Min Far (jag insisterar på stort F, jag har inga andra) arbetade tidigt på 50-talet i kryolitbrotten i Ivigtut på den grönländska västkusten och hade – i motsats till de flesta andra utsända danska hantverkare på den tiden – sin familj med sig.

Så under de 30 år som gått sedan dess har jag haft ett helt bak-huvudsfilmarkiv av dagdrömslika minnen av isbjörnar, valfångster, inlandsis, slädhundar, kajaker och norrsken. Minnen som å ena sidan var dimmiga – som allt är efter 30 år – men som å andra sidan samtidigt var som inristade med omänsklig klarhet: Själva den intensitet, min olyckligtvis bara verkar ha som barn. Vem minns inte sitt barndomshem – i alla dess detaljer – bättre än stället man var på fest på i går?

Och därför gladd jag mig över att – med hjälp av Grönlandsflyget – komma Över Regnbågen. Med familjen – inklusive ett barn i samma ålder som jag själv var den gången.

Det första stället vi såg, Narsarsuaq, var som gjort för att bekräfta barndomsdrömmarna. Allt återupstod – alla de bortblekande bilderna från Ivigtut. Samma låga baracker, samma danskdominerade manssamhälle (eller snarare – kärlesamhälle), samma starka ljus, samma oändliga utsikt, samma avstånd som lurar den resande i Sahara: Man tvekar inte ett ögonblick om att det är en kvarts promenad till det stället man så gärna vill nå, och efter en timme är det fortfarande en kvart. Vilket under tidens lopp har lett till åtskilliga oönskade (eller i vart fall oplanerade) dödsfall, i Sahara och på Grönland.

"... samma starka ljus, samma oändliga utsikt, samma avstånd som lurar den resande i Sahara . . ." (Polarforskaren Nordenskiöld är porträtterad av Georg von Rosen)

Dock, jag ska överlåta de hårda arktiska expeditionerna där män är män och sammanbitet kämpar mot och med en skoningslös natur till andra och mer kvalificerade krafter. Jag var inte på Grönland för att kartlägga okända områden eller för att finna hädangångna pionjärens försummade fotspår. Jag var bara där på en liten turné genom en handfull byar och boställen – ett helt civilt, ganska riskfritt jobb.

Men ändå inte alldeles detsamma som att turnera mellan Arhus och Ålborg. Det är fan ta mig en helt annan sak att vara Över Regnbågen. Även om Narsarsuaq knappast är en stad, utan bara en flygplats med annex – ett hotell, en butik, en kedja av tjänstemannabostäder. Allsammans spritt över ett område som – precis som Grönland i stort – ser ut som om själva ändamålet med det är att bevisa hur små och likgiltiga sådana mänskliga företesler är.

Nej, Narsarsuaq är inte en stad – den befäste drömmarna. Det var staden, som framkallade den största chocken – huvudstaden Godthåb, hädanefter kallad

Nuuk, eftersom vi köpenhamnare inte brukar kalla vår hemstad Köpenhagen.

Vad som slår en genomresande i dag är hur den stackars staden ändå har misshandlats! Det är en sorglig historia – ja, mer än så. Men den är lärorik.

För ungefär femton år sedan upptäckte "man" – den dåvarande makten – att alla de små bysamhällena längs kuststrakten var olönsamma och måste läggas ner. Alltså tvångsexporterades man de sista bygårfamiljerna in till det som på Grönland är det som mest påminner om något man kan kalla en storstad, för att de skulle slå sig ned där. Och då de nödvändigtvis måste ha ett ställe att slå sig ned på byggde man ett antal betongbunkrar som man skulle kunna likna vid byggnaderna i till exempel Lindeborg. Till dessa betongbunkrar – planlöst utspridda bland de klarfärgade klassiska trähusen – flyttade man så grönländare som i fjogtals med år hade bott i byarna och livnärts sig lokalt, som hade varit vana vid att torka sin fisk utanför huset och skära upp sina sälar framför det.

Det går fortfarande många historier i Nuuk – svävande mellan det parodiska och det patetiska – om äldre grönländare som inte vågade röra gasspisen eller dra i toalettsnöret.

Resultatet: Getton av förtvivlad hopplöshet – lika stor och djup som inlandsisen.

Följdverkningen: Naturligtvis en desperation – en desperation av den sort som man annars måste åka till New York eller Chicago för att uppleva. Och en desperation som inte minst genomsyrar de unga.

Om den danska ungdomen – och det på goda grunder – i dag kan känna sig *lost*, så kan den grönländska ungdomen lugnt multiplicera det med tre. Allt för ofta händer detsamma som i andra minoritetskulturer: Man flyr (till exempel till Köpenhamn), klarar inte heller det, därför återvänder man igen – och allt för ofta upptäcker man då att man nu är varken/eller, varken här eller där, varken en del av den ena eller den andra kulturen.

Låt mig här understryka att jag

talar om en kultur, som jag inte ska försöka bli klok på. När till exempel den grönländske Inuitdiktaren Arqaluk Lyngse skriver:

"Vort land er vort liv/ søerne, floderne/ havet og isen/ renen, fisken/ saelen og hvalen/ ja, naturen/ er en del af vor lærdom/ ondsigt i vort eget"

– så tvivlar jag inte på att han har fullkomligt rätt: Det kan ju var och en se, även genom nattsvarta solglasögon.

Men när han avslutar samma dikt ("Den arktiske rigdom" i boken "Til haeder og aere", Brøndum 1982) med orden:

Hvad du ikke ved, ved vi godt/ Hvad du ved, ved vi også/ Det er vor arktiske rigdom"

– dyker dilemma:at upp på arenan. Inget tvivel: om att varje grönländare kan lära ut mycket och mycket vad gäller fångst och styckning av såväl valar som sälar, tecken på deras förekomst etc. Helt i sin ordning, fackfolk är fackfolk. Det är bara så sällan man kan utnyttja den sortens kunskaper i vardagslag här i Köpenhamn. Det är liksom lite svårt att bygga in dem i trippen.

Och personligen medger jag gärna att mitt intresse för dylika ting är precis lika stort som mitt intresse för danska folkdräkter och – danser på Frilandsmuseet.

Nej, jag gör mig inte lustig över den grönländska kulturen, om nu någon skulle vara ömfotad nog att tro det. Jag påpekar bara hur svår – nej, omöjlig – den är att närma sig, ända in på livet, om man inte accepterar den som natur – sin natur. Jägarkulturen är till för jägarna – man kan bara inte promenera iväg för att titta på den, så som man kan titta på Notre Dame.

Eller som barnet sa:

"Far, tycker du inte att det här isberget liknar det vi såg i den andra stan?"

Jo, rimligen.

För oss. Skillnaden – och det gäller också miljoner andra skillnader och likheter – kräver för att visa sig minst tio år på platsen.

Därför är det inte heller så märkligt att de danskar som valt att bo på Grönland (i motsats till dem som på grund av den låga inkomstskatten har valt det som ett legalt och legitimt lyft) naturligtvis är till hälften grönländare i sin syn på vissa ting och saker. Liksom till exempel de danskar som har valt att bosätta sig i Rom (och jag känner några av dem) på förhand var till hälften italienare, i temperament och inställning. Danskarna på Grönland är till stor del naturmänniskor som lockas av vidderna. Naturen, Susanne, ikk'oss!

En utstationerad dansk sa: Jag är verkligen mycket intresserad av Grönland – men, ärligt talat, inte av grönländarna.

Är det en motsägelse? Det behöver inte vara det. Det är i alla fall klarspråk.

DAN TURÉLL

Dan Turéll är bland annat köpenhamnare, poet, deckarförfattare och krönikör i Kvällspostens månadsmagasin Kalendern